

**INGLIZ TILINI O`QITISH, TILSHUNOSLIKNING TIL O`QITISH
METODIKASI BILAN BOG`LIQ BO`LGAN ENG MUHIM MUAMMOLAR**

Gulimbetova Shaxnoza Kuralbayevna

*The Republic of Karalpakstan , Professional school of Karauzak
region english teacher*

Annotatsiya: Maqolada o'zbek tiliga o'zlashtirilgan so'zlarni va rus tilida o'zlashtirilgan so'zlarni o'qitishning asosiy metodikasi va vazifalariga to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Ingliz tili, fonetik, morfologik, semantik, animativ, ma'lumotlar, tilshunoslik.

Inglizcha so'zlarning o'zbek tiliga o'tish jarayonini uch davrga bo'lish mumkin. Birinchi davr 1917 yilgacha bo'lgan davr, ikkinchi davr 1917 yildan 1991 yilgacha bo'lgan davr yoki sovetlar davri, uchinchi davr mustaqillik yillari, ya'ni 1991 yildan hozirgacha bo'lgan davr. Biz to'plagan misollar va ularning tahlili shundan dalolat beradiki, ingliz tilidan o'zbek tiliga kuchgan so'zlarning asosiy qismi ikkinchi davrga to'g'ri keladi va ularning hammasi rus tili orqali o'zlashgan.

Birinchi davrda boshqa german tillaridan, jumladan, nemis tilidan kirib qolgan so'zlar bor, biroq inglizcha to'g'ri keladigan inglizcha so'zlar uchramadi. Uchinchi davrga to'g'ri keladigan inglizcha so'zlar anchani tashkil etadi. Bu so'zlar ham ikkinchi davr so'zlariga o'xshab rus tili orqali o'tgan. Shunday qilib, ingliz tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan so'zlarinng hammasi ham bilvosita rus tili orqali o'zlashgan so'zlardir. Boshqacha qilib aytganda, ingliz tilidan o'zbek tiliga ko'chgan so'zlar avvalo rus tilining o'ziga xos qonun-qoidalariga bo'ysunib, uning fonetik, orfoepik va grammatik normalarini qabo'l qilgan. Rus tilidan o'zbek tiliga o'zlashganda esa so'zlar ruscha o'zgarishlar ustiga o'zbek tiliga xos o'zgarishlarni ham olgan. Ko'rinib turibdiki, ingliz tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan so'zlar ikki

jarayon va holatni boshdan kechirgan: avvalo rus tilida, undan keyin esa o'zbek tiliga ma'lum o'zgarishlarga duch kelgan. [2] Shuni aytish o'rinliki, ingliz tilidan rus tiliga o'zlashgan so'zlarning hammasi yo transkripsiya yoki tranmeterasiya usuli orqali qabul qilingan. Shunga ko'ra ularning bir qismi o'z holicha, o'zgarishsiz qabul qilingan, ikkinchi bir qismi esa turlicha fonetik, orfoepik, grammatik o'zgarishlarga yo'liqqan. Ingliz tiliga mansub so'zlarning rus tili orqali o'zbek tili lug'at tarkibiga kirib kelishga nazar tashlasak, ularda ancha o'zgarish va moslashishlar yuz berganining guvohi bo'lamiz. Bu o'zgarish va moslanishlar quyidagicha ko'rinishga ega: 1. O'zlashmalardan fonetik fonetik o'zgarishlar; 2. O'zlashmalardagi morfologik o'zgarishlar; 3. O'zlashmalardagi semantik o'zgarishlar; Keyinchalik esa, ya'ni 1940 yildan boshlab, chet so'zlarning imlo va talaffuz qoidalari rus tilidagi aytilish va yozilish shakliga o'xshatish, yaqinlashtirish, bir xillashtirish siyosati yurgizilgan, ya'ni qabul qilingan so'zlar rus tiliga qanday shaklda bo'lsa, shunday shaklda o'zlashtirish tendensiyasi paydo bo'lgan, taraqqiy etgan va mustahkamlana borgan. Tilshunoslikning til o'qitish metodikasi bilan bog'liq bo'lgan eng muhim nazariy muammolaridan biri esa til o'qitish tizimining aniqlashdir. Hozirgi kunda chet tillarni o'qitishning bunday tizimini aniqlashda faqat til birliklarigina emas, ham o'zaro bir-biriga bog'lanishi va ta'sirini ko'zda tutish kerak bo'layapti. Aniqroq qilib aytganda, hozir tilning ichki tuzilishini hisobga olish bilangina emas, balki uning funksional-semantik aspektini nazarda tutish ham kunda lingvodidatikaning tarmoqlararo aloqalarida funksional-semantika jihatdan eng muhim omillardan hisoblanadi. Ushbu maqolada yuqoridagi masalalarni animativlik (rus tilidagi «odushevlenny» atamasiga mos keladi) kategoriyasi misolida ko'rib chiqamiz, chunki bu tushuncha tilshunoslikning hozirgi bosqichida eng muhim leksik-grammatik kategoriyalar ba'zi bir olimlar jins tushunchasi sifatida yondashsa, boshqalari grammatik rod kategoriyasi ushbu deb ham qarashmoqda. Ushbu fikr ko'proq ingliz tillarda, xususan o'zbek tilida rod kategoriyasi yo'q hisoblanadi. Shuni aytib o'tish lozimki,

animativlik ma'nosi grammatik rod kategoriyasi bo'lgan va bo'lgan gap tillarda ham bir xilda namoyon bo'ladi. Demak, bu kategoriya barcha tillar uchun xos universaldir. Ammo bu ma'noning ifodalanishida farq bor. Til o'qitishda ana shu farqni e'tiborga olish zarur. Masalan, rus tilida substantivlik kto? chto? so'roq olmoshlari bilan ifodalanib, animativlik yoki imanimativlik ma'nosini anglatadi. Demak, otlarning bu ikkala til tizimidagi tasnifi leksik-semantik tamoyilga asoslanadi. Rus tilida roditelnyy va vinitelnyy kelishiklarida animativlik-imanimativlik paradigmalari alohida bo'lsa, o'zbek tilida bunday hol mavjud emas. Bu narsa rus tilini chet tili sifatida o'rganish jarayonida, shuningdek, leksikani tasniflashda muayyan qiyinchiliklarni vujudga keltiradi.[3] Animativlik tushunchasi tillarining turli tarmoqlari birliklarining ishtiroqida ifodalanuvchi kategoriya sifatida foydalanishni taqozo etadi, chunki bu zidlik asosida bir-biri bilan o'zaro chambarchas hamda sintaktik vositalar mavjud. Bular biologik jins kategoriyasi bilan bog'liq yoki bog'liq bo'lmagan holda amal qiladi.

Ingliz va o'zbek tillarida animativlik ma'noga ega bo'lgan affikslarining deyarli hamma maxfiy (implisit) ifodalanish usuliga ega. Oshkor (eksplisit) ifodalanish ingliz tilida muvaqqat ko'rsatishdan iborat bo'lsa, turkiy tillarda esa bunday xususiyat umuman uchramaydi. Ikkala tilda ham otlardagi animativlik ma'nosini ifodalovchi zidlovchi affikslar mavjud emas. Bu ma'noni yuzaga chikaradigan boshqa qo'shimchalar yo'q. Shunga ko'ra, otlarni jins jihatdan ajratish ehtiyoji har bir til guruhiga xosdir. Mana shunday hollarda animativlik tushunchasi tilning boshqa vositalari orqali beriladi va ushbu ma'no leksik-grammatik jihatdan, shu jumladan affiksasiya va kompozisiya yuli bilan ifodalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bekmuratova U. B. "Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish"
2. N. Q. Xatamova, M.N.mirzayeva. "INGLIZ TILI DARSLARIDA QO'LLANILADIGAN INTERFAOL USULLAR" (uslubiy qo'llanma)

3. Saidov X.X., Alimova M. «Ingliz tilidan o'zbek tiliga o'zlashgan so'zlarning klassifikatsiyasi haqida». Toshkent, «O'zbek tili va adabiyoti» Jurnal, 2003 y. 6-son
4. Mukhtasar, M., Begyor, S., Aleksandr, K., Farrukh, D., Isroil, U., Sodiqjon, K., & Akbarjon, A. (2022). ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF THE DEVELOPMENT OF THE GERMAN EDUCATION SYSTEM IN OUR COUNTRY. *Journal of new century innovations*, 18(1), 168-173.